

a koje je predstavio Kristijan KUHAR, jedan od autora te izložbe.

Program je završio s predstavljanjem virtualne izložbe o *Misalu kneza Novaka* kroz koju su vodili Ivan BOTICA, Blanka CEKOVIĆ, Sandra POŽAR i Andrea RADOŠEVIĆ.

Trud je institutskih znanstvenika naišao na zainteresiran odaziv više od stotinu posjetitelja koji su se izmjenjivali u grupama i pojedinačno: učenici, studenti i drugi naši sugrađani. Posebno se k nama uputila grupa učenika iz Međimurja, a posjetila nas je i nekolicina Argentinaca, Talijana, Slovenaca i Rusa.

Osim na mrežnim stranicama i *Facebook* stranici Staroslavenskoga instituta, događanje je bilo najavljeno i popraćeno u programima Hrvatske televizije (*Znanstveni krugovi*, 19. veljače 2019.; *Vijesti iz kulture Dnevnika 2 i Dnevnika 3*, 22. veljače 2019.), Radio Sljemena (*Kroasan*, 22. veljače 2019.), Hrvatskoga katoličkoga radija (*Kulturne minute*, 21. veljače 2019.; *Kulturogram*, 25. veljače 2019.) i Radio Knina (22. veljače 2019.).

VIDA VUKOJA

MEĐUNARODNI ZNANSTVENI SKUP

»JEZIK HRVATSKIH PROTESTANTSKIH IZDANJA U KONTEKSTU HRVATSKIH I EUROPSKIH KNJIŽEVNOJEZIČNIH KONCEPCIJA XVI. STOLJEĆA«

(Zagreb, 20. rujna 2019.)

Na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 20. rujna 2019. godine održan je međunarodni znanstveni skup *Jezik hrvatskih protestantskih izdanja u kontekstu hrvatskih i europskih književnojezičnih koncepcija XVI. stoljeća* – u organizaciji Katedre za staroslavenski jezik i hrvatsko glagoljaštvo Odsjeka za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mariboru. Skup je organiziran u završnoj etapi znanstvenoga projekta *Jezik izdanja hrvatske protestantske tiskare u kontekstu književnojezičnih smjernica XVI. stoljeća* koji je financirala Hrvatska zaklada za znanost. Uz člana projektne skupine Stjepana DAMJANOVIĆA, u programskom su odboru bili i Janneke

KALSBEER (Faculteit der Geesteswetenschappen, Amsterdam) te Marko JESENŠEK (Filozofska fakulteta, Maribor). Organizacijski dio vrlo su uspješno odradili članovi projekta i navedene zagrebačke Katedre za staroslavenski jezik i hrvatsko glagoljaštvo – Mateo ŽAGAR (voditelj projekta), Tanja KUŠTOVIĆ i Ivana ETEROVIĆ – te Vera BLAŽEVIĆ KREZIĆ s Filozofskog fakulteta Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.

Na svečanom otvorenju skupa, pozdravnim govorom u ime uprave Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, sudionicima se obratio prodekan za znanost i međunarodnu suradnju Dragan BAGIĆ, pohvalivši suradnju s mariborskim Filo-

zofskim fakultetom u organizaciji skupa i naglasivši da veliku ulogu u radu zagrebačkoga Filozofskog fakulteta imaju projekti koje financira Hrvatska zaklada za znanost. Pročelnik Odsjeka za kroatistiku zagrebačkoga Filozofskog fakulteta Krešimir MIĆANOVIĆ istaknuo je važnost projekta posvećenog jeziku hrvatskih protestanata za oblikovanje hrvatskoga standardnog jezika. Marko JESENŠEK osvrnuo se na višegodišnju uspješnu suradnju zagrebačkoga i mariborskoga sveučilišta, u čijem okviru velik udio ima upravo suradnja među filolozima. Jedan je od ciljeva projekta o jeziku hrvatskih protestantskih izdanja i objavljivanje preslovljenih izdanja, što Jesenšek smatra iznimno korisnim radom – nezaobilaznim preduvjetom za rad na rječniku 16. stoljeća.

U uvodnoj riječi Ivana ETEROVIĆ istaknula je najznačajnije pojedinosti o projektu koji je započeo 2015. godine s ciljem da se opis jezika u izdanjima protestantske tiskare iz Uracha usmjeri na sinkronu perspektivu i odnos onodobnog čakavskoga, štokavskoga, kajkavskoga, slovenskoga jezika, kao i na status hrvatskoga crkvenoslavenskoga jezika. Vrijedno je spomenuti i doajene hrvatske protestantike – Alojza Jembriha, Josipa Bratulića i Stjepana Damjanovića – naglasio je voditelj projekta Mateo ŽAGAR. Veliku pokretačku ulogu u oživljavanju interesa za izdanja hrvatskih protestanata imao je Dragutin Matak s Adventističkoga teološkog visokog učilišta u Maruševcu koji je okupio znanstvenike na izdavanju transliteracije glagoljičnoga *Novog testameta* objavljenog 1562./1563. godine u Urachu. Za preslovljavanje izvornika zaslužni su Vesna Badurina Stipčević iz Staroslavenskoga instituta, Tanja Kuštović i Mateo Žagar s

Filozofskog fakulteta u Zagrebu (objavljen je u dva dijela 2013. i 2015. godine). Prvi cjeloviti hrvatski prijevod *Novoga zavjeta*, koji potpisuju Stipan Konzul Istriani i Anton Dalmatin, zauzima istaknuto mjesto u prevođenju *Biblije*. Na zadama višegodišnjih ranijih istraživanja koja su nam podarila vrlo opsežnu bibliografiju o hrvatskom protestantizmu, pokrenut je novi jezikoslovni znanstveni projekt u Hrvatskoj zakladi za znanost, a njegovo provođenje poklopilo se s 500. obljetnicom reformacije koja je obilježena 2017. godine.

Skup je okupio dvadeset i jednog izlagača, a središnje su teme bile položaj hrvatskih protestantskih izdanja u hrvatskoj i europskoj filologiji, mjesto ovoga korpusa u povijesti hrvatskoga književnog jezika i njegov utjecaj na protureformaciju te jezik pojedinačnih izdanja. Na skupu je održano ukupno šesnaest izlaganja.

Znanstveno-stručni dio skupa započeo je izlaganjem Alojza JEMBRIHA o zabludama i netočnim nazivima jezika i tiskare hrvatskih uraških protestantskih izdanja u slavistici i kroatistici 19. i 20. stoljeća. Autor je razmatrao razloge kako i zašto je došlo do tih netočnih naziva – čime je zaokružen i svojevrsan uvod u sva ostala izlaganja.

Marko JESENŠEK govorio je o slovensko-hrvatskim jezikoslovnim vezama u protestantizmu: osobito u 16. stoljeću kada je oblikovan kranjski književni jezik (usporedivši jezik *Evandjelja po Mateju* Primoža Trubara, Jurja Dalmatina, te Antona Dalmatina i Stipana Konzula) – i u 18. stoljeću – kada je oblikovan prekomurski književni jezik (usporedivši jezik Dalmatinove *Biblije*, prijevoda *Novoga zavjeta* Števana Küzmiča i *Krajačevićeva lektionara*). Ivana ETEROVIĆ

razmatrala je pitanje: *Kojim su jezikom pisana izdanja hrvatskih protestanata?* Njezino je izlaganje predstavljalo prilog određenju –*izama*. Riječ je bila o činjenici da se od druge polovice 20. stoljeća u istraživanje jezika protestantskih pisaca polako uključuje proučavanje elemenata triju narječja (čakavizama, kajkavizama, štokavizama) te je autorica nastojala utvrditi koliko tih –*izama* ima i je li teza o tronarječnosti ovog jezika opravdana. Majda MERŠE govorila je o Trubarovom tekstu *Articvli oli deili* (1562. g.) u usporedbi s njegovim hrvatskim prijevodom na glagoljici. U analizi utjecaja slovenskog originala na hrvatski glagoljski prijevod autorica je proučavala leksik i sintaksu. Navela je zamjene riječi iz njemačkoga jezika u hrvatskim spomenicima – u usporedbi s primjerima u slovenskom jeziku. Dodala je i brojne primjere zamjene značenja iz slovenskog predložka s hrvatskim sinonimnim i značenjskim parovima, upotrijebljenima zato da bi tekst tadašnjim čitateljima bio razumljiviji. Gordana ČUPKOVIĆ prikazala je semantičke i stilske osobitosti sinonimskih parova i nizova u hrvatskom i slovenskom tekstu *De vocabulo fidei*. Riječ je o tekstu uzetom iz katekizama koje su priredili P. Trubar (1550. g.) i S. Konzul (1561. g.). Primjeri koje je navela potvrđuju da su sinonimski parovi i nizovi s pragmatičkoga aspekta obilježeni propovjedničkom usmenošću (u smislu uvjeravanja sugovornika) te iskazivanjem govornikove ekspresije (u smislu iskazivanja apstraktnih emocija i stanja). Janneke KALSBEER proučavala je glagolske oblike za izražavanje prethodnosti u jeziku hrvatskih protestantskih pisaca. Svoju je pozornost usmjerila na morfosintaktička obilježja koja jezik protestanata povezuju sa suvremenim istarskim

sjevernočakavskim govorima te je u izlaganju usporedila glagolske oblike za izražavanje prethodnosti u djelima hrvatskih protestanata s funkcijama tih oblika u suvremenoj istarskoj čakavštini i u istarskim svjetovnim tekstovima 16.–17. stoljeća. Josip GALIĆ u središte je svojega proučavanja postavio vokativ, točnije sintaksu vokativa u jeziku hrvatskih protestantskih izdanja. U svome je radu ostvario odmak od dosadašnjih tradicionalnih istraživanja i analizirao sintaktičke posebnosti vokativnih izraza prema minimalističkom teorijskom okviru. Sanja ZUBČIĆ i Sanja HOLJEVAC svoju su pozornost usmjerile na jezik protestantske *Table za dicu* (1561. g.) koju su usporedile s Kožičićevim *Psaltinom* (1530.? g.). Usporedba je napravljena na sadržajnoj razini, nakon čega je provedena tekstološka analiza koja omogućuje uvid u međusobna odstupanja tih dva-ju tekstova na svim jezičnim razinama. Stjepan DAMJANOVIĆ izložio je bilješke o jeziku protestantske *Spovidi* (1564. g.) koje se tiču odnosa grafem : fonem, a uz to i posebno utvrđene razlike između glagoljičnoga (1564. g.) i latiničnoga izdanja (1564. g.) toga djela. Marijana HORVAT i Barbara ŠTEBIH GOLUB analizirale su složenice u odabranim protestantskim djelima: njihovu istraženu učestalost – ponajprije hapaksa i prvopovrđenica – uz posebnu pozornost posvećenu njihovoj strukturi i podrijetlu. Amir KAPETANOVIĆ posvetio se analizi slovpisnih rješenja i jezičnih značajki u latiničnim hrvatskim protestantskim knjigama. Upozorio je na to da su, kada je riječ o knjigama hrvatskih protestanata, u fokusu istraživanja glagoljično-ćirilične inačice tekstova. Svojim radom napravio je odmak od dosadašnjih istraživanja, jer je progovorio o uporabi latinice u hrvat-

skim protestantskim izdanjima te pokušao utvrditi koliko se ta izdanja uklapaju u kontinuitet uporabe latinice u Hrvata. Mateo ŽAGAR analizirao je ćirilčko pismo u uraškim protestantskim izdanjima. Izložio je osnovne osobine ovog tipa ćirilice preuzetoga iz izdanja bjeloruskog učenjaka Francyska Skaryne, koji je u Pragu od 1517. godine *Bibliju* tiskao ćirilicom. Razmatrao je i pitanje – zašto se priređivači uraških izdanja nisu opredijelili za dubrovački tisak, ili zašto nisu dali rezati slova prema vjerojatno raspoloživim dubrovačkim, dalmatinskim ili bosanskim minuskulnim rukopisima. Sanja PERIĆ GAVRANČIĆ proučila je traduktološka polazišta Lutherove poslanice *Sendbrief vom Dolmetschen* (1530. g.) u hrvatskom protestantskom prijevodu *Novoga testamenta*. Slijedeći načelo humanističke tekstologije – »povratak k izvorima«, Luther je kao predložak za svoj prijevod *Biblije* umjesto *Vulgate* odabrao Erazmov latinski prijevod ponovno uspostavljenog grčkog izvornika *Novum Testamentum omne* (1519. g.). U svome je izlaganju autorica izdvojila kontroverzno tumačenje biblijskoga navoda poznatog pod nazivom *gratia plena* koji je u novoj interpretaciji, temeljenoj na Erazmovu prijevodu grčkog izraza, potvrđen i u Konzulovu i u Dalmatinovu prijevodu. Martina KRAMARIĆ doprinijela je skupu svojim istraživanjem čeških jezičnih utjecaja u glagoljskome *Novome testamentu* (1562./1563. g.). Podsjeća nas da u predgovoru glagoljskog *Novog testamenta* Primož Trubar spominje češke dokumente kao izvor za vokabular koji bi mogao nedostajati pri prevođenju. Autorica se ovom prilikom osvrnula i na moguće utjecaje češkoga jezika, ponajprije leksičke. Vuk-Tadija BARBARIĆ tekstološki je analizirao *onime* zabilježene u *Novom testamentu* A. Dalmatina i

S. Konzula te ih usporedio s ekvivalentnim onimima iz *Bernardinova lekcionara* (1495. g.), Lutherova prijevoda (1522. g.), Trubarova prijevoda (1557. g.) te s onimima iz relevantnih latinskih izvora. Poznato je da su se A. Dalmatin i S. Konzul oslanjali na *Bernardinov lekcionar*, ali u onim dijelovima gdje te oslonjenosti nema autor je nastojao dati procjenu vjerojatnosti i razmjera oslanjanja na Trubarov prijevod, pod hipotezom da mu je Lutherov tekst bio uzor kao i hrvatskim protestantima. Vera BLAŽEVIĆ KREZIĆ i Tanja KUŠTOVIĆ uspoređivale su jezik homilija i novozavjetnih tekstova u *Postili* – glagoljičkoj (1562. g.), ćiriljičkoj (1563. g.) i latiničkoj (1568. g.). Dosadašnja istraživanja usmjerena su na novozavjetne tekstove u *Postili*, dok se o jeziku propovjednih tekstova zna relativno malo. Autorice su nastojale pokazati koliko je jezik tih propovijedi različit od jezika novozavjetnih tekstova.

Referati su obuhvatili istraživanja hrvatskih protestantskih izdanja s različitih aspekata: društvenih, povijesnih, tekstoloških, jezičnih i pismovnih. Skup je donio nove spoznaje o ovoj dionici iz 16. stoljeća koja je u kanon hrvatskoga jezika i književnosti ugradila prvi hrvatski prijevod biblijskih tekstova. Iako je jezik hrvatskih protestanata došao u znanstveni fokus prije više od stoljeća, još uvijek ima brojnih otvorenih tema i skup je u tom smislu tek početak rada umjesto da bude zaključak, kako bi bilo očekivano s obzirom na to da se odvija na kraju projekta. Objavljanje zbornika radova svakako će pripomoći boljem razumijevanju hrvatskih protestantskih tekstova te potaknuti nova znanstvena i stručna istraživanja.

BLANKA CEKOVIĆ I
TANJA KUŠTOVIĆ